

Jakab Albert Zsolt – Vajda András

Örökség: etnicitás, regionális identitás és territorialitás

Az elmúlt néhány évben Erdélyben is megszorodtak a kulturális örökséggel kapcsolatos projektek, s ennek hatására egyre több kutató és egyre több diszciplína kezdett el az örökség (értsd: kulturális örökség) kérdésével elméleti/tudományos szinten (is) foglalkozni, ugyanakkor az örökség kérdése gyakran jelen van a médiában, a politikai diskurzusban, sőt a gazdasági/vidékfejlesztési stratégiákat kidolgozó közgazdászok és vidékfejlesztők is gyakran nyúlnak hozzá, mint a helyi fejlődés sarokpontjához.

A közelítések megszorodásának oka kettős. (1) Kelet-Európa posztoszocialista országaiban – így Romániában is – a diktatórikus rezsimek bukásával bekövetkezett változások a társadalom szintjén az elveszített múltat, a diktatúra éveit megelőző időszak társadalmi-kulturális gyakorlatait (re)aktualizálták. A 2000-es évek első felének felgyorsuló történelmi változásai azonban szükségessé tették ennek a felelevenített múltnak az újraértékelését, a múlttal és a múltból ránk maradt örökséggel való szembenézést (vö. Gagy 2004: 53). (2) Az előbbieket következményeként beindult, fellendült a turizmus, melynek hatására a lokális közösségek identitásstratégiáiban is felértékelődött az örökség szerepe/az örökséghez való viszonyulás: „a helyi közösség meg kell fogalmazza, fel kell mutassa, látvánnyá és narrációvá kell tegye (nem utolsósorban azért, hogy eladhassa) múltját, örökségét, önmagát. [...] Ha eddig nem is volt, ezután lennie kell saját múltjának, saját örökségnek.” (Gagy 2004: 50.)

A kulturális örökség ebben az értelemben alapvetően nem tudományos fogalom (vö. Sonkoly 2016: 18), hanem sokkal inkább a hagyomány, a múlt közvetítésének egy sajátos formájaként határozható meg, s mint ilyen korszakspecifikus és helyzetspecifikus megoldásként értelmezhető. A kulturális örökség egyszerre „ügy” és szakma, eszme és olyan fogalom, mely több értelmezési tartományt fed. Egyrészt vonatkozik a kulturális javak és az általuk termelt jelentések egy bizonyos típusára, ezeknek a javaknak és jelentéseknek az előállítására, az előállítást és használatot felügyelő és szabályozó intézmények rendszerére, és végül e három komponens együttesére, kölcsönhatásukból létrejövő szerkezetre/intézményre is. Magába foglalja a művészeteket, a műemlékvédelem és a kultúra adminisztrációját, kezelését és terjesztését (Sonkoly 2016: 19). Ugyanakkor szoros kapcsolatban van a történelemmel és a néprajzzal, de az időszemlélet- és használat, valamint az identitástermelés bizonyos kortárs formáival is.

Kontextus

1. Az örökség nemzeti méretű értelmezését a francia forradalom szülte meg, amikor egyik napról a másikra a nemesektől és a klérustól hatalmas vagyon került át „a francia nép” – vagyis az állami igazgatás – kezébe. Ennek a vagyonnak a kezelése és értelmezése érdekében új szerkezetet¹ és új kategóriát kellett kitalálni. Ezért alkotta meg Édouard Pommier 1790 őszén a nemzeti örökség (*patrimoine national*) kifejezést. Ám a történeti emlékek szisztematikus felmérése és osztályozása is csak az 1860-as években indul meg (Sonkoly 2000: 46). Az örökség kezelése kapcsán „két új jelenség lett ismert és elfogadott: a leltár és a múzeum” (Gagy 2008: 31).

Sonkoly Gábor viszont arra hívja fel a figyelmet, hogy különbséget kell tennünk „az örökségvédelem nemzeti történetei és a kulturális örökség nemzetközi intézményesülése” között. Az előbbi – nemzetektől függően – a 18. század vége és a 19. század vége közé eső időszakra nyúlik vissza, míg az utóbbi intézményesülése a 20. század 60-as éveiben indult és a 70-es években vált meghatározóvá (Sonkoly 2016: 25) és az 1980-as évektől kezdi lassan felváltani a kultúra fogalmát (Sonkoly 2009: 199). Gagyi József pedig az örökségkezelésről szóló egyetemi jegyzetében úgy fogalmaz, hogy az örökségdiskurzusban a legátfogóbb fogalom a kulturális örökség, melynek története – Krysztof Pomian szerint – nem más, mint (1) a kulturális örökségnek nyilvánított tárgyakkal, (2) az ezekre irányuló diskurzusokkal és (3) gyakorlatokkal a története (Gagy 2008: 30).

A kulturális örökség mint „az előző generációktól átvételre érdemesített tárgyi és szellemi javak összességére” vonatkozó fogalom, a legtöbb nyelvben a jogi értelmű örökség szónak megfelelő kifejezésből alakult ki (Sonkoly 2000: 46). Ezzel is magyarázható, hogy a francia és angol nyelven intézményesült és nemzetközi fogalomká váló kulturális örökség az egyes befogadó országokban (közösségekben) „nem feltétlenül vonatkozik ugyanazokra a társadalmi realitásokra a kijelölésére, mint azokéban, ahonnan származik” (Sonkoly 2016: 25). Ezért aztán nem meglepő, hogy a különböző országok *nemzetiörökség-törvényei* nem egységes örökségfogalommal operálnak.² Ennek egyik legékezebb példája épp a magyar Hungarikum törvény (vö. Sonkoly 2016: 18).

2. A 2001-ben, Torinóban megtartott tanácskozás nyomán, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) október 17-én fogalmazta meg és fogadta el azt a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményt, mely kiterjesztette az örökség fogalmát a szellemi örökségre is (vö. Hulubaş 2015: 142–143).³ 2014 októberéig 161 állam nyújtotta be csatlakozási szándékát az egyezményhez, s került ezáltal az egyezményben részes államok sorába.⁴ Ez

1 1789. októberében alakul meg a Műemlékvédő Bizottság (lásd Gagyi 2008: 31).

2 A terminológiai sokszínűségről részletesebben lásd Hulubaş 2015: 143–146.

3 Ennek egyik előzménye volt az 1989-ben Párizsban megtartott UNESCO-konferencia, mely a hagyományos kultúra és a folklór védelmének szükségességét hangsúlyozta (lásd Hulubaş 2015: 142).

4 Forrás: http://www.szellemikulturalisorokseg.hu/indexo.php?name=fi_szko (utolsó ellenőrzés: 2018. január 23.).

újabb lendületet adott az örökség-fogalom már amúgy is nagymértékű kiterjesztésének. Nem ok nélkül való tehát, hogy a nyugati szakirodalomban egyre gyakrabban fogalmazódik meg az az észrevétel, hogy az örökség egyre inkább egy olyan ernyő-fogalommá kezd válni, mely a kultúra fogalmát kezdi leváltani/helyettesíteni. Több szerző az örökséget egyenesen metakultúráként határozza meg (Kirshenblatt-Gimblett 2004, Tauschek 2011), melyet a globalizált világ kulturális formájaként lehet felfogni.

A kulturális örökség nemzetközi szinten tapasztalható túlcsoportulásának következtében ma talán nem teljesen indokolatlan örökségrezsimekről (vö. Bendix–Eggert–Peselmann 2012), az örökség szemlélet általánossá válásáról (Gagyí 2008: 21), a „minden örökség pillanatáról” (Bakó 2011: 65) beszélni, ami egyben azt is jelenti, hogy az örökség bárhol (bármilyen formában és környezetben) megjelenhet, bárki létrehozhat örökséget. Az örökség beszippantja a különböző kultúrafogalmakat és egyetemesként mutatja fel nemcsak a nemzetit, hanem a lokálist és a partikulárist is. „Az új szemlélet szerint – írja Gagyi József – minden, ami egy légi felvételen látható, a táj természeti és épített elemei – összefüggéseiben is fontosak és érdekesek. A táj maga válik értékévé, minden elemével együtt.” (Gagyí 2008: 21.) Nemcsak a nemzetek, de minden régió, minden település, sőt minden személy elkezdí összegyűjteni/megszerkeszteni és megjeleníteni a maga örökségét. Az örökségnek ez a széleskörű kiterjesztése ugyanakkor azt is jelenti, hogy bizonyos értelemben mindenki örökség-alkotóvá és örökség-szakértővé válik, s ezek a különböző szakértői elképzelések gyakran konfrontálódnak egymással.

3. Romániában az örökségkezelés intézményesülésének előtörténete a 20. század közepére tehető. Ekkor alakul meg a Népi Alkotások Háza intézményhálózata és az Örökségvédelmi Hivatal, ami elsősorban az épített örökség felügyeletét látta el.⁵

A nemzetközi szervezetekhez Románia a rendszerváltást követően csatlakozott, ekkor, 1990. május 16-án írta alá az UNESCO-egyezményt és a következő évben 13 javaslatot terjesztett fel az UNESCO Bizottsághoz, melyből azonban csupán egy, a Duna-delta került elfogadásra. 1993-ban három elem (a moldvai kolostorok, a horezui kolostor és az erdélyi erődtemplomos falvak), 1999-ben pedig újabb három elem (a dák erődítmények a Szászvárosi-hegységben,⁶ Segesvár történelmi központja és a máramarosi fatemplomok) került fel a világörökség listára (Hulubaş 2015: 142). Az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékében pedig a hét elem szerepel: a căluşul nevű rituális férfítánc (2008), a dojna (2009), a horezui fazekasság (2012), a csoportos férfikántálás⁷ (2013), a romániai legényes (2015) a hagyományos faliszőnyeg-készítés⁸ (2016) és a március elsejéhez kapcsolódó szokások⁹ (2017).¹⁰

5 Az intézmény történeti előzményeihez, illetve nevének és feladatköreinek alakulásához lásd: <https://www.patrimoniu.gov.ro/istoricul-inp>.

6 Munţii Orăştiei

7 Moldovai Köztársasággal közösen

8 Moldovai Köztársasággal közösen

9 Bulgáriával, Macedóniával és Moldovai Köztársasággal közösen

10 Forrás: [https://www.ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00182&multinational=3&display=inscriptionID#tabs](https://www.ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00182&multinational=3&display=inscriptionID#tabs) (utolsó ellenőrzés: 2018. január. 19.).

Azonban – annak ellenére, hogy több mint egy negyedszázada csatlakozott a nemzetközi szervezetekhez – a rendszerváltás óta eltelt időszak mégsem hozta magával sem az örökséggel foglalkozó intézményi rendszer megszilárdulását,¹¹ presztízsének megerősödését és az intézmények hatékony működését, sem az új fogalmi rendszer és a mögötte álló gyakorlatok megnyugtató tudományos/kritikai elemzését/értékelését, sem pedig az örökség fogalma által jelölt javak, illetve az örökségesítés által leírt gyakorlatok társadalmatisát.¹²

Ha az eddig elért eredményeket nézzük, azt mondhatjuk, hogy a romániai társadalomban a nemzetközi szinten kidolgozott örökség-konceptciónak az adaptálása felselemelés módjára zajlott le, ami kihat egyrészt az örökséggyártás gyakorlatára, másrészt ennek tudományos megítélésére is.

A fogalom familiarizációja és gyarmatosítása

Már a tanulmány elején leszögeztük, hogy felfogásunk szerint az örökség nem tudományos fogalom, sokkal inkább a tudományos kutatás által felszínre hozott múltbeli javakat (értékeket) és azok népszerűsítését és hasznosítását, azaz használatát szabályozó társadalmi és kulturális gyakorlatok összességét jelölő eszme, mely – akárcsak a hagyomány vagy a kultúra – a kommunikációban képződik meg és válik megtagaszthatóvá.

Nyugat-Európában az elmúlt néhány évtizedben az örökségdiskurzus és a kulturális örökség fogalmi rendszerének kiépülésének és megszilárdulásának lehettünk tanúi. Egyre meghatározóbbá válik mind a tudományos, mind a politikai diskurzusokban, ugyanakkor az örökség hasznosításának kérdése a gazdasági szférában is egyre hangsúlyosabban megjelenik. A fogalom adaptálására és tudományos reflexiók tárgyává tételére Kelet-Európában némileg megkésve került sor.¹³ Romániában az örökség diskurzus viszonylag rövid múltra tekint vissza. Szórványos megjelenése a rendszerváltást követő évekre tehető, meghatározóbbá pedig csupán a 2000-es évek második felében vált.

A fogalomhasználat terén a kezdeti időszakot elég sok bizonytalanság jellemezte. Ez a bizonytalanság Románia esetében abban volt leginkább tetten érhető, hogy a kulturális örökség fogalmát először „*moștenire culturală*” formában kezdték hasz-

11 Az örökség felügyeletét ellátó központi intézmények működését 1990-től napjainkig a bizonytalanság, névváltoztatási és átszervezési hullámok egymásutánja jellemezte.

12 Ezt bizonyítja az a sajátos helyzet is, hogy a különböző, országos szintű örökségfelügyeleti funkciókat (is) ellátó intézmények honlapján alig találunk naprakész információkat. Példának okáért egy 2018 január 19-én végzett keresés alkalmával az épp aktuális nemzeti jegyzéket egyik intézmény honlapján sem találtuk meg. Ahogy az is, hogy Romániában az iskolai oktatás alig fordít figyelmet a kulturális örökség oktatására (lásd Hulubaș 2015: 147).

13 Magyarországon például a 2000-es évektől szaporodnak meg a kulturális örökség fogalmára vonatkozó szakmunkák. A téma válogatott irodalomjegyzékét Goda Károly állította össze (Goda 2004). A témához, a teljesség igénye nélkül, lásd még Erdősi–Sonkoly szerk. 2004, György–Kiss–Monok szerk. 2005, Sonkoly 2016.

nálni, s csak később vált általánosan elfogadottá, majd uralkodóvá a „*patrimoniul cultural*” használata.¹⁴ Ugyanakkor a román szakirodalomban a kulturális örökséget időnként „*memorie culturală*”-ként (kulturális emlékezet) is emlegetik (lásd Gagyi 2008: 13).

A kulturális örökség szemantikájának és a fogalom által leírható folyamatok, jelenségek értelmezésének igénye és gyakorlata több tudományterület (történelem, régészet, néprajz) esetében megfogalmazódott, ám ezek gyakran egymást kizáró, egymásnak sok ponton ellentmondó elgondolások mentén igyekeztek a fogalmat konceptualizálni és/vagy operacionalizálni. Azt is mondhatnánk, egyfajta rejtett harc folyik az egyes (tudomány)területek között, a fogalom és az általa leírt jelentés-együttes vizsgálatának gyarmatosítása érdekében.

Az egyes tudományterületek eltérő fogalomhasználata mellett ugyanakkor, már a kezdetektől a fogalom és a mögötte meghúzódó társadalmi-kulturális gyakorlatoknak és politikáknak elhívatott követői és vehemens kritikussai egyaránt voltak/vannak. A mai romániai örökségdiskurzus pedig leginkább (legalábbis ami a tudományos diskurzus szintjét illeti) ennek a két pólusnak az erőterében képződik.

Már egy felületes számvetés során is jól látható, hogy míg egyes tudományterületek (pl. a régészet) viszonylag gyorsan és sikeresen adaptálta saját területén ezt a koncepciót, addig a más diszciplínák (pl. a néprajztudomány) felől sokáig egy viszonylag erős ellenállás/elhatárolódás volt érzékelhető. A fogalom adaptálása és a jelenség néprajzi vizsgálatával kapcsolatos ellenállás három érv mentén artikulálódott: (1) a hagyomány és az örökség fogalmi a kultúra kétfajta birtokbavételi/használati eljárásaként értelmezhetők, ahol az első az organikus, míg az utóbbi az organizált, a jogi keretek közé szorított használati módot jelöli, és ebben az érvrendszerben, ezek a fogalmak egymást felváltó, kizáró vagy legyűrő társadalmi és kulturális stratégiákként értelmezhetők, melyek közül a néprajztudomány eszköztárával (módszerek, terminológia és kutatástörténeti hagyomány) elsősorban az előbbit lehet/kell kutatni; (2) az örökség fogalma túlságosan képlékeny és mindent magába szippantó ahhoz, hogy tudományos reflexió tárgyát képezze, az örökségesítő gyakorlatok pedig elsősorban nem kultúratudományi, hanem kultúrpolitikai keretbe illeszkednek, ideológiailag sok tekintetben terheltek és elkötelezettek, a politika erős befolyása alatt állnak;¹⁵ (3) mivel az örökség-paradigma elsősorban a kulturális javak menedzsmentjét jelenti, kívül reked a tudomány érdeklődési körén.

Az örökségesítő gyakorlatok ezért úgy tűnik, hogy elsősorban nem a történettudomány, vagy a néprajztudomány/antropológia, hanem sokkal inkább a kommunikációtudomány – ezen belül is a közkapcsolatok (vö. Gagyi 2008), valamint a menedzsment és a marketing területéhez kapcsolódnak.

A kulturális örökség térnyerésével azonban a tudomány státusa szükségszerűen megváltozott. „A történészre (de ugyanez érvényes a néprajzkutatóra is) – írja Sonkoly Gábor – társadalmi szempontból egyre kevésbé van kutatóként vagy tudósként

14 A terminológiai egyenlenség elemzését részletesebben lásd: Hulubaş 2015: 143–146.

15 Lásd Tánzos Vilmos tanulmányát a kötetben.

szükség. Ugyanakkor egyre gyakrabban hívják, hogy *stakeholder*ként vegyen részt a kulturális örökséghez kapcsolódó projektekben vagy szakemberként a fenntartható fejlődést célzó multidiszciplináris elemzésekben.”¹⁶ (Sonkoly 2016: 29.) Egy másik helyen pedig úgy érvel, hogy a kulturális örökséget a tudománytól elválasztó határ nem átjárhatatlan, sokkal inkább olyan határsáv, ahol „ugyanaz a személy egyszerre lehet kutató és/vagy örökségyártó adott helyzettől függően” (Sonkoly 2016: 20).

Örökség és hagyomány(ápolás)

Magyar nyelvterületen a népi kultúra felfedezésével és feltárásával egyidőben indult el azok széleskörű társadalmi hasznosítása, mely egyszerre két ellentétes irányba ható törekvés mentén zajlott: (1) egyrészt a helyi hagyományt *nemzetiként* azonosították, ami által a feltárt népi hagyományok távol kerültek az őket létrehozó és használó közösségtől, (2) másfelől a hagyomány lokalizálására egy területhez/tájhoz, egy etnikumhoz, egy közösséghez rendelése, a táji különbségek azonosítása történt meg.

A népi kultúra, felfedezése óta, számos megközelítésben került felhasználásra.¹⁷ A 19. századtól kezdődően egészen a 20. század közepéig a népi kultúrára *hagyományként* tekintettek, mely a múltban gyökerezik ugyan, de a jelenben fejt ki hatását. Mikor ez a hagyomány elvesztette kapcsolatát a mindennapok megszervezésével, csak akkor kezdték olyan hagyományként látni/láttatni, melyet *ápolni, őrizni* kell. A hagyomány (intézményes) őrzése viszont kiszakította azt eredeti környezetéből. A hagyomány új környezetévé – többek között – a múzeum, az iskolai tanterem és a színpad vált. A hagyományőrzésnek ezeket a formáit a néprajzi szakirodalom a *folklorizmus* terminusával írta le.¹⁸ A hagyományokhoz való viszonyulás egy másik sajátos formájának a leírására Eric Hobsbawm nyomán a *kitalált hagyomány*

16 Kiemelés az eredetiben.

17 A népi kultúra használatának változó kontextusainak számbavételét lásd Vajda 2015a, 2015b, 2016b, illetve Keszeg Vilmos tanulmányát a kötetben.

18 A fogalmat először Peter Heinz használta, a nativistikus mozgalmakat és ezek valótlan-romantikus jellegét nevezve meg általa, s ezek példájaként a régi „kényelmetlen viseletek” újrabevezetését említette. Hans Moser szokáskutató szerint folklorizmus „a népi kultúra elemeinek olyan megjelenési formája, olyan összefüggésekbe kényszerítve, melyekbe eredetileg nem tartoztak” (lásd Bausinger 1983: 435). Hermann Bausinger pedig a folklorizmus jellegzetességeit a következőképpen foglalja össze: 1. A jelenségek mesterségesen létrehozottak, nem a hagyományból származnak, hanem abból nőnek ki. 2. Az ösztönzés kívülről jön és kifelé irányul előadások, bemutatók formájában, ahol számolnak a néző elvárásaival is. 3. A jelenségek szoros összefüggésben állnak a kultúra-ipar ügynökségeivel, beleértve a szórakoztató ipart és az idegenforgalmat. 4. A folklorizmus az alkalmazott néprajz egyik formája, ahol a néprajztudomány eredményeinek visszacsatolásával van dolgunk. (Lásd Bausinger 1983: 435.) Voigt Vilmos szerint a fogalom magába foglalja a népi kultúra korai felfedezésének korát is. A szerző a folklorizmus korai megjelenési formáinál a francia forradalmat, a német romantikát és az orosz narodnikok mozgalmát említi, és megkülönbözteti a régi és új tendenciákat, bevezetve a neofolklorizmus fogalmát (Voigt 1979, 1987a, 1987b). Viktor Evgen'evich Gusev a folklorizmus társadalmi-kulturális típusait különbözteti meg: ezek a mindennapi és az ideológiai folklorizmus (Gusev 1983: 441). Erdélyben 1987-ben, a Kriterion Könyvkiadónál látott napvilágot az a tanulmánykötet (Bíró–Gagy–Péntek szerk. 1987), melynek írásai azt vizsgálták, hogy a népi kultúra elemei hogyan integrálódnak az új/megváltozott környezetbe.

(vö. Hobsbawm 1983, 1987) fogalmát¹⁹ használjuk, bár a magyar folklorisztikában a *hagyományteremtés* fogalma is előfordul (lásd Hofer–Niedermüller szerk. 1987, Mohay 1997).

Európában az 1960–70-es, magyar nyelvterületen pedig a 2000-es évektől egy új paradigma kezdett kibontakozni, melynek hatására egyre több diszciplína *örökségként* kezdett a hagyományos (népi) kultúrára tekinteni, és ez a paradigma mondhatni máig reneszánszát éli. Ennek az örökségszövegnek egy sajátos oldalhajtsaként értelmezhető az a hungarikum mozgalom, mely a helyi, regionális és nemzeti *értékek* összegyűjtését és értéktárba rendezését hirdette meg fő célkitűzéseként (vö. Vajda 2016b: 42–45). Ennek a mozgalomnak a keretében nemcsak értékleltárak készültek, hanem néhány olyan kutatásra is sor került, melynek keretében egyetemi hallgatókból, tanárokból és civil szervezetek képviselőiből álló kutatócsoportok egy-egy szakember vezetésével igyekeztek egy-egy régió értékeit etnográfiai módszerekkel összegyűjteni és ezt kötet formájában is megjeleníteni.²⁰

Az utóbbi években egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a helyi (paraszi/népi) kultúra számos eleme, melyet a néprajztudomány *hagyományként* (organikus kultúra) azonosított, egy másik megközelítés felől nézve az *örökség* fogalmával írható le leginkább. Más szóval a hagyományoknak egy sajátos használati módjára Kelet-Európában – és ezen belül Romániában – is egyre inkább az *örökség* (örökségalkotás) fogalmát kezdték/kezdi használni, igaz elsősorban a kultúrpolitikai és politikai diskurzusban. A fogalom háziiasítását tehát elsősorban kultúramenedzserek végezték és nem történészek vagy néprajzkutatók. Ezzel is magyarázható, hogy a népi kultúra örökségesítése kapcsán felmerülő szakmai kérdések és azok megnyugtató tisztázása háttérbe szorult.²¹

Erdélyben elsőként Gagyi József elemezte a székelyföldi népi kultúra egy etnikai szimbólummá vált elemének – a székelykapunak – használatát az örökség-paradigma fogalmi rendszerének segítségével, és írta le a hagyományörzés és az örökségesítés folyamatai közötti különbségeket (vö. Gagyi 2004). A szerző szerint az első csoportban „mindig vannak olyan idősebbek, akik [...] valós tapasztalat alapján kezelik el az új helyzeteket is [...], míg a második csoportban olyanok vannak, akikhez csak közvetítéssel jut el a tapasztalat [...].” A szerző szerint mindkét viszonyulás/gyakorlat ott jön létre, ahol megszakad a jelentéstulajdonítás és a közvetítés élő lánc (Gagyi 2004: 53–54). A szerző az örökség témájával kapcsolatos nézeteit később

19 Eric Hobsbawm meghatározása szerint a kitalált hagyomány(ok) új helyzetekre adott válasz(ok), amelyek a régmúlt formákra és helyzetekre való hivatkozás formáját öltik (Hobsbawm 1983: 2), formalizációs és ritualizációs folyamatok, melyeket a múltra való utalás jellemez (Hobsbawm 1983: 4). A szerző a kitalált hagyományok három típusát különíti el: 1. azok, melyek a társadalmi összetartozást erősítik vagy szimbolizálják, 2. amelyek intézményeket, státusokat és hatalmi viszonyokat erősítenek vagy legitimálnak, és 3. amelyek elsődleges célja a szocializáció, valamilyen hitrendszerbe, értékrendbe és viselkedésmintába való belenevelés (Hobsbawm 1983: 9).

20 Torockón és Aranyosszéken például Keszeg Vilmos szakmai vezetésével zajlottak ilyen kutatások (lásd Keszeg–Sütő–Sütőné Gulyás szerk. 2017).

21 Ez már csak azért is elgondolkodtató, mert mind a magyarországi, mind pedig a romániai UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékében elsősorban a népi kultúra elemei találhatóak meg.

egyetemi jegyzet formájában összegezte, melyben a fogalom alakulásának bemutatása mellett kitér az örökség kultivációjának, valamint az örökségalkotás és közkapcsolati munka kölcsönhatásának kérdéseire is (Gagyí 2008). Könyvében az örökséget „kulturális jelenségként, a jelen-, identitás- és csoportkonstrukciók meghatározó elemeként” értelmezi (Gagyí 2008: 18–19).

Keszeg Vilmos a hagyomány kortárs használatának megvitatására *Kié a hagyomány? Mire szolgál? A hagyomány: kultúra, használók és forgalmazók között* címmel²² nemzetközi konferenciát szervezett. A kolozsvári tanácskozás előadásait közétevető kötet bevezető tanulmányában a hagyomány és örökség viszonyáról a következőket írja: „a kulturális örökség terminusa jellegzetesen nyugat-európai kulturális attitűdöt nevez meg, ahol az örökségesítés során a kulturális javak újra elosztása és idegenek számára történő bemutatása történik meg” (Keszeg 2014: 12–13). Egy másik helyen pedig így vélekedik erről: „a kulturális örökség fogalma Európában az 1970-es években jelent meg, akkor tudatosodott az, hogy a kultúrának arra a részére, amit a használók valamilyen megfontolásból nem preferálnak, vigyázni kell, biztonságba kell helyezni, muzealizálni kell. Ez fordulatot jelent az európai mentalitás történetében, mert különbség van a hagyomány és az örökség fogalma között. Míg a hagyomány terminus a generációkon keresztül használt és önkéntesen közvetített értékeket jelenti, addig az örökség terminus már jogi fogalom, és azt hangsúlyozza, hogy az utókorok jogában áll hozzájutni mindahhoz, amit az elődök felhalmoztak, kidolgoztak, s ami a mindennapi használatból kikerült. Az örökségnek a megőrzését, és a hozzáférést törvénynek kell garantálnia.” (Keszeg 2015.)

Az örökség szerepe a politikában: örökség, etnicitás és territorialitás

Az örökség fogalmának mindennapi használata kapcsán azt tapasztalhatjuk, hogy az számos esetben a szakmai szempontokat nélkülöző, azokat gyakran figyelmen kívül hagyó politikai csatározások eszközévé válik, elég ezzel kapcsolatban csak a kürtőskalács,²³ az erdélyi legényes körüli vitákra,²⁴ vagy a csíksomlyói búcsúnak az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékébe történő felterjesztésé-

22 Kolozsvár, 2012. december 5–8. Szervezők: BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézete – Európa Tanács F.E.R. EURETHNO Műhelye – MTA-KAB Néprajzi és Antropológiai Szakbizottsága – Kriza János Néprajzi Társaság

23 A (székely) kürtőskalácsot magyar Földművelésügyi Minisztérium hagyományos magyar terméként, a román Mezőgazdasági Minisztérium pedig hagyományos román terméként tervezte regisztráltatni az Európai Unióban (forrás: <https://kronika.ro/erdelyi-hirek/indul-a-magyararoman-harc-a-kurtoskalacsert>). A magyar fél a terméket felvette a Hungarikumok Gyűjteményébe (2015).

24 A romániai férfitáncokat bemutató, a felterjesztéshez csatolt videón a kalotaszegi legényes felvételeit is megtalálhatók. Az ikonikus magyar férfitáncnak a román táncok közé való besorolása és a románként bemutatott zenéje az erdélyi magyar szakemberek nemtetszését váltotta ki. Forrás: [http://www.mandiner.hu/cikk/20170704_kulturdiplomacia_botrany_leromanozzak_a_magyar_nepzenet_\(utolsó_ellenőrzés:_2018.január_31.\)](http://www.mandiner.hu/cikk/20170704_kulturdiplomacia_botrany_leromanozzak_a_magyar_nepzenet_(utolsó_ellenőrzés:_2018.január_31.)).

nek és elbuk(tat)ásának esetére utalni.²⁵ Ez utóbbi eset kapcsán a Romániai Magyar Demokrata Szövetség több nyilatkozatban is mulasztással vádolta meg a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumát.²⁶ Ez az eset is jól példázza egyrészt azt, hogy az örökség és az örökségesítés gyakorlata gyakran politikai konstrukciók/játszmák eszközévé válik, másrészt hogy az örökség olyan konstrukció, „melynek rendeltetése lényegében politikai koncepció eredménye” (Husz 2014: 65). Vagy – ahogyan az örökség és a román nemzeti identitás építésének összefüggéseit vizsgáló tanulmány szerzői írják – bár „a nemzeti identitás és az örökség közötti kapcsolat magától értetődően Európa szerte összetett és problematikus [...] pillanatnyilag sehol sem hangsúlyosabb ez, mint Közép- és Kelet-Európa számos államában, ahol a kommunizmus alatt elnyomott identitások kinyilvánítása zajlik, és amelyben ismét fortyog a nacionalizmus. Kelet-Európában a nemzeti örökség fontos szerepet játszik az új politikai és gazdasági szerveződésekben.” (Light–Dumbraveanu–Andone 2004: 161–162.)

Úgy is lehetne fogalmazni, hogy Kelet-Európában az örökségesítés nemcsak a kulturális sokszínűség (felismerése és felmutatása területén, de különböző, a kulturális különbségek megőrzésén és védelmén túlmutató (akár területi) elkülönülési – elsősorban politikai és ideológiai, semmint társadalmi – kísérletek eszközeként is kisajátításra kerül.

Másképpen fogalmazva: (1) miközben az örökségesítés és a kulturális örökség megőrzése mint (kulturális és társadalmi) gyakorlat – a diskurzusok szintjén – egy nemzet, egy régió identitásának megőrzésében játszik fontos szerepet, valóján mindig egy igen szűk és jól behatárolható csoport érdekeit is szolgálja. Csoportérdekeket termel, működtet és tart fenn, illetve különböző csoportosulások tevékenységeit legitimálja. Az örökség és az örökségesítő gyakorlat tehát identitást termel és tesz hozzáférhetővé, de ezt az identitástermelő munkát ebben az esetben már nem egy lokális közösség végzi, hanem különböző állami intézmények és civil csoportosulások. (2) Míg az örökség megképzése és fogyaszthatóvá tétele egyik oldalon homogenizálja a társadalmat, a másik oldalon az egyes társadalmi csoportok és területek (régiók) elkülönülését is elősegíti, szolgálja, legitimálja. Szimbólumokat tár fel és termel a különállóság és ennek történeti gyökerének megmutatásához.

Az örökség konceptualizálásának ezek a fentebb jelzett gyakorlatai azonban a különböző médiumokban, a nyilvánosság különböző szintjein/szinterein, a társadalom különböző rétegeiben nagyon eltérő formában jelennek meg és válnak hozzáférhetővé, és az árnyalati különbségek, a különböző szintek eltérő mentalitásai, örökség-használati habitusai és gyakorlatai közötti különbségek, és az ezeket meghatározó/ezeket magyarázó tágran értelmezett kontextusok feltárása és értelmezése nem készült el.

25 Lásd Tánzos Vilmos tanulmányát a kötetben: 139–140. oldalak.

26 Az RMDSZ közleményeihez lásd: <https://www1.agerpres.ro/magyar/2016/12/01/nem-lett-avil-g-r-ks-g-r-sze-a-cs-ksomly-i-b-cs--23-07-26>; https://www.agerpres.ro/magyar/2016/12/05/pv2016-a-kultur-lis-miniszter-lemond-s-t-illetve-lev-lt-s-t-k-veteli-kelemen-hunor-cs-ksomly-miatt-14-47-51?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201612 (utolsó ellenőrzés: 2018. január 31.).

Az már most érzékelhető, hogy az örökségesítési gyakorlatok intézményesülése során a hivatalos/országos szervezetek normatív előírásai és a civil/regionális/helyi gyakorlatok között több esetben mindenféle hasadások/elkülönülések figyelhetők meg. Elég itt csak a magyar többségű, vagy jelentős magyar közösségeket is tömörítő régiók örökségesítő gyakorlatára gondolni, ezekben a régiókban ugyanis a román jogszabályok által előírt/szorgalmazott örökségesítési modellek mellett egy másik, Magyarországról – elsősorban a különböző kulturális együttműködések és finanszírozások mentén – importált gyakorlat is jelen van. Ezeknek a regionális elkülönüléseknek tehát részben történeti és etnikai, részben pedig ideológiai okai vannak.

Örökségesítés és regionális identitás

Az örökségdiskurzus egyik sajátossága, hogy bár helyi örökségről beszél, valójában nemzeti örökségre gondol, nemzeti keretbe ágyazva gondolkodik róla. Az állami felügyelet alatt álló különböző nemzeti örökséglisták is nemzeti örökségként mutatják fel a különböző helyi/regionális értékeket.²⁷ A helyi örökség létrehozásának, használatának és megjelenítésének jogi keretei kevésbé letisztultak.

Nézetünk szerint ez azért is problémát jelent, mert a történelmileg kialakult kistáj, régió (a maga területiségében) is örökség, ami megkonstruálható, és szimbólumok formájában megmutatható egész. Mivel a különböző szinteken működő (lásd lentebb) társadalmi szereplők nem ugyanazt értik örökség alatt, ahány kistáj, annyi kulturálisörökség-elképzelés van érvényben. Ezek az örökség körül kialakuló helyi/regionális diskurzusok egyesítik magukban az adott szint belső hagyományát és a szintek közötti elengedhetetlen párbeszéd feszültségét (vö. Sonkoly 2005: 19).

Az örökségtermelés és örökségdiskurzus működtetése a lokalitáshoz való kötődés kifejeződésének egy sajátos módja. Ezért külön kutatás tárgya lehetne az, hogy (1) hogyan alakul az helyi örökség kérdése a politikai játszmák kereszttüzében, (2) milyen szerepe van az örökségnek a nemzeti identitás és a nemzeti és/vagy etnikus tér megkonstruálásában (vagy sarkalatosabban megfogalmazva: az örökség szerepe az autonómia-törekvésekben), illetve (3) milyen eltérő örökségrepresentációk készültek/készülnek az egyes romániai régiókban?

„Az örökség – Sonkoly Gábor szerint – valójában nemcsak arra szolgál, hogy feltérképezze a bírt javakat, hanem arra is, hogy körülírja, meghatározza az örökhagyó/örökös önazonosságát, sokszor anélkül, hogy az ennek tudatában lenne.” (Sonkoly 2005: 20.) Ugyanakkor az örökség sok tekintetben az (ön)legitimizáció mellett a kisebbségi elkülönülés mint rejtett ellenállás szimbolikus eszközeként is értelmezhető. Ezzel is magyarázható – írja a szerző –, hogy az örökség anélkül is megkonstruálható, hogy háttérben ott állna a közösségi emlékezet, sőt, esetenként az emlékezet és a hagyomány pótlására alkotják meg az örökséget. „Az örökség így a hivatalos

27 A Magyar Értéktár honlapon is elsősorban a hungarikumok és a nemzeti értékek jegyzéke szerepel.

történelemmel nem vagy csak részben rendelkező közösségek (rurális, kisebbségi, nem a nyugati kultúrkörhöz tartozó stb.) számára is a múltban gyökerező identitás létrehozását, illetve legitimációját teszi lehetővé.” (Sonkoly 2005: 20.)

Az örökségesítés szintjei – az örökség szerkezeti felépítése

A fentebb említett mechanizmusok megértéséhez elengedhetetlen az örökségalkotás és megőrzés működésének, és az ezt garantáló társadalmi gépezet leírása és elemzése. Ehhez szükség van a különböző szerkezetek és azok szintjeinek, az egyes szereplők/szereplőtípusoknak, illetve az általuk használt színtereknek, eszközöknek és gyakorlatoknak az azonosítására és vizsgálatára.

A következő szintekkel számolhatunk:

1. Az állam szintje. Ide sorolhatók a különböző kormánysszervek és a közvetlenül alájuk tartozó, országos felügyeleti joggal, tevékenységi körrel rendelkező intézmények: Institutul Național al Patrimoniului,²⁸ Ministerul Culturii și al Identității Naționale,²⁹ Comitetul Național Român ICOM³⁰), illetve ezek regionális kirendeltségei.³¹ Ezek az intézmények az örökségesítés és az örökségvédelem keretprogramjainak és normatív szabályainak megfogalmazásában és koordinálásában játszanak szerepet. Bár ezen a szinten leginkább állami intézményeket találunk, civil szervezetek szintén megtalálhatóak (Asociația pentru Protecția Patrimoniului³²).

2. A regionális és/vagy megyei szint. Ide tartoznak a különböző megyei intézmények (múzeumok, kulturális és hagyományőrző központok), illetve civil szervezetek. Ezen a szinten érvényesülnek leginkább a helyspecifikus elképzelések, érdekek. Székelyföldön például ezen a szinten – ahogy azt már fentebb említettük – az állam által előírt/elvart/elképzelt örökségvédelmi és örökségesítési elképzelések és gyakorlatok mellett a magyarországi koncepciók/modellek is hatnak, melyek a helyi sajátosságokat egy nemzeti/nemzetiségi keretbe (is) behelyezik, és ezáltal egy sajátos megkülönböztetési gyakorlatot aktivizálnak. A székelyföldi örökség így egyszerre kettős kötődésű: egyrészt erősen kötődik egy territóriumhoz, s mint ilyen a román társadalmon belül ennek a területnek a különböző örökségleltárai a társadalom egészétől való elkülönülést fejezik ki, másrészt kötődik egy – az aktuális országhatárokon átívelő – nemzet elképzelt közösségéhez, s mint ilyen az örökségleltárak és örökség-használati gyakorlatok egyben a nemzethez való tartozás, a nemzet egyesítésének szimbolikus kifejeződései.

3. A helyi szint. A fentiek mellett ugyanakkor számolni kell egy hivatalos szint alatti szerkezettel is, mely a lelkes amatőrök és helyi értelmiségiek területeként értelmezhető, akik egyszerre kerülnek konfliktusba a regionális és az állami szintek-

28 Nemzeti Örökségvédelmi Intézet (<https://patrimoniul.gov.ro/>, <http://www.cimec.ro>)

29 Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériuma (<http://www.cultura.ro>)

30 ICOM Román Nemzeti Bizottság (<http://www.cnr-icom.ro>)

31 A román terminológia szerint *instituții deconcentrate*.

32 Az Örökség Védelméért Egyesület (<https://protectiapatrimoniului.wordpress.com>)

kel és állnak be ezek szolgálatába. Ugyanakkor ezeknek a helyi specialistáknak van a legnagyobb helyismeretük és legitimitásuk a helyi közösségekben. Ezért mind a közép-szint, mind pedig az állami szint gyakran különböző technikákkal igyekszik becsatornázni, saját törekvései mögé felsorakoztatni a lokális közösségből érkező kezdeményezéseket és a helyi „szakértőket”. Emiatt ezek gyakran válnak ünnepek kiemelt és/vagy mellékszereplőivé, nyernek el kitüntetések.³³ Ezen a szinten elsősorban nem állami vagy helyi finanszírozású intézmények, hanem civil szervezetek és magánszemélyek találhatók.

Szereplők

A múlt megkonstruálásának és a korszak képének kialakításának folyamatában egyre hangsúlyosabban jelen van „egy új szereplő, az *örökség-alkotó*, aki nemcsak a múlt közelebbi szeletét formázza kedvére, hanem a múlt egészére tart igényt, és ezzel kihívást intéz a történész, illetve a múlt addigi szakavatott tulajdonosai, a művészettörténész, a régész, a muzeológus, a könyvtáros és a levéltáros felé” (Sonkoly 2005: 16–17).³⁴

Már az előző alfejezet felsorolása is érzékelteti, hogy az örökséggel kapcsolatos gyakorlatok területén több szereplőtípussal számolhatunk: (1) az állami/hivatalos intézményekhez kötődő hivatalnokok és a kutatók. Előbbiek eszköztárában a jogalkotás, a joggyakorlás és az örökség leltárának elkészítése és felügyelete, utóbbiakéban az örökségképzés és az értelmezés fogalmi rendszerének, módszereinek kialakítása tartozik. Ők számítanak az örökségesítés technokratáinak. (2) A civil szervezetek/szerkezetek tagjai közül kikerülő, az örökség helyi/közösségi kultivációjának megszervezésében szerepet vállaló, „önkéntesek”, akik elsősorban különböző, az örökségesítést és az örökség társadalmasítását szolgáló mozgalmakat működtetnek, szolgálnak ki, de szakmai/tudományos célokat ugyanúgy követnek. Ők az igazi *örökségmunkások*, szerepük kulcsfontosságú az örökség működtetésében. (3) az örökségre épülő gazdasági szerkezetek (vendéglátó egységek, utazási irodák, manufaktúrák stb.) vezetői közül kikerülő *örökségvállalkozók*, akik az örökség gazdasági/turisztikai hasznosításán dolgoznak. A rendszer részét képezik továbbá (4) a (helyi) lakosok, ők az örökség fenntartói és/vagy termelői, valamint (5) az idegenek/turisták, akik ezt az örökséget kikapcsolódás/élményszerzés céljából, és intézményes keretek között (azaz a turizmus keretében) és bizonyos anyagi ráfordítás kíséretében meglátogatják. Ezen szereplők mindenikénél más-más célok azonosíthatók, más-más eszközöket használnak és munkájuk más-más területeken és formában válik

33 Pl. A méréfalvi Kovács Piroska tanárnőnek az örökségvédelem területén végzett tevékenységéért Europa Nostra-díjat (2012), a vargyasi Máthé Ferenc (Ilonka) fafaragó népművésznak Erdővidék Kultúrájáért-díjat (2014), a választói Kallós Zoltánnak néprajzkutatói és népzene gyűjtői munkásságáért Europa Nostra-díjat és -közönségdíjat (2017), a csernátóni Haszmann Pál múzeumszervezőnek Háromszék Kultúrájáért-díjat (2018) adományoztak.

34 Kiemelés a jelen tanulmány szerzőitől.

láthatóvá. A fent felsoroltak tevékenységének vágyainak és elképzeléseinek összehangolását és az örökség kezelését, hírnevének karbantartását pedig az *örökségmenedzserek* végzik.

Színterek és eszközök/gyakorlatok

Itt elsősorban három színtérre gondolunk. Ezek a múzeum³⁵, az archívum,³⁶ és a fesztivál. Az örökség-paradigma jelentős hatást gyakorolt a múzeum és az archívum megítélésére, és ez a bennük zajló jelentéstermelések demokratizálódást vonta maga után. Ma „minden archívum, minden örökség” – hangzik György Péter egyik tanulmányának már a címében is (György 2005: 4), ami egyértelműen jelzi, hogy a két fogalom szorosán összekapcsolódik a kortárs gondolkodásban és gyakorlatban. A múzeum és az archívum tehát olyan örökségalkotó vállalkozás (Gagyí 2008: 90), melyekben már nem a múlt őrzése, hanem a történelem örökségesítése folyik (Vajda 2017: 23). Ugyanakkor ezeken a színtereken nemcsak a múlt és az örökség őrzése, hanem annak domesztikációja is zajlik, nemcsak információkat tárolnak és továbbítanak, hanem azok interpretációja is itt zajlik. Ehhez hasonló a fesztivál is, mely szintén olyan színtér, ahol a helyi hagyományok „haszonelvű értelmezése”, a kulturális elemek kanonizációja és márkázása (vö. Pusztai 2007: 7–24), végsősoron örökségesítése történik meg.³⁷

Ugyanakkor az örökségesítés, az örökség nyilvántartása, bemutatása és védelme során használt eszközök, gyakorlatok és eljárások közül még a leltárt és a listát emelnénk ki, mint olyanokat, amelyek az örökség monografikus feldolgozása vagy több szempont szerint egymás mellé rendezhető és visszakereshető adatbázisba rendezése helyett az örökségelemek egyszerű egymás mellé rendezésének technikájával élnek. Ezekhez az eljárásokhoz, a listák alkalmazásához akkor folyamodunk – Umberto Eco szerint – , amikor képtelenek vagyunk másként meghatározni a dolgokat lényegük szerint. A lista az „itt van minden” és az „és így tovább” közötti ingadozást teszi láthatóvá. Olyan eszköz, melyhez akkor folyamodunk, „amikor az ábrázolni kívánt dolognak sem határait, sem számát nem ismerjük, s ha nem is végtelen nagyok, de legalábbis csillagászati műnek képzeljük”. A dolgoknak ez a fajta meghatározása a halmazásra épít. Ezt az ábrázolásmódot nevezi Umberto Eco listának, illetve egy másik helyen az elmondhatatlanság toposzának. A listát tehát valójában a megismerés (vagy inkább a meg nem ismerés) egy sajátos formájának tekinthetjük, amelyen keresztül „átdereng egy lehetséges rend és formába öltés vágya” (vö. Eco 2011: 132–155).

35 A múzeumoknak az örökségesítési gyakorlatokban betöltött szerepéről lásd még: Vajda 2013a, 2013b, 2016c 2016d,

36 Ehhez lásd: Jakab 2017, Vajda 2017

37 A fesztiváloknak az örökségesítésben és az örökség kultivációjában betöltött szerepéről lásd még: Pusztai–Neill szerk. 2007.

Az örökséglistákat és értéktárakat – ahogy a múzeumokat, a könyvtárakat vagy az archívumokat is – a heterotópia sajátos formáinak tekinthetjük.

Külön kutatás tárgyát képezhetnék a bemutatott szinterek és eszközök/gyakorlatok közötti összefüggések elemzése. Ezek vizsgálata a következő kérdés mentén válik relevánssá: (1) milyen elérő gyakorlatok tapinthatók ki az egyes szinteken és szintereken? Ezek milyen tevékenységek révén, milyen hordozókon/médiumokban és milyen retorikai eszközök révén válnak láthatóvá? (2) a különböző szintek és szinterek esetében milyen kooperációk és milyen konfrontációk tapasztalhatók? Ezek milyen gazdasági, ideológiai, kulturális háttere és milyen (elképzelt) jövőbeli tétjei azonosíthatók?

Közelítések

A Kriza János Néprajzi Társaság keretében több éve zajlanak olyan kutatások/tevékenységek, melyek valamilyen módon a kulturális örökség témaköréhez kapcsolódnak. Vagy úgy, hogy a kulturális javak (elsősorban a néprajzi örökség) különböző formában/felületeken történő megjelenítését vállalták, vagy úgy, hogy a fogalomhasználatra – a fogalom különböző (tudomány)területeken, szinteken és korszakokban azonosítható értelmezéseire és a mögötte álló gyakorlatok használatára – kérdeznek rá, vagy pedig úgy, hogy „a kulturális javak örökségalapú értelmezésének” (vö. Sonkoly 2016: 20) és a kulturális örökség mindennapi használatának néprajzi-antropológiai értelmezhetőségének kérdéseit boncolgatják. Magyarán a KJNT keretében zajló tevékenységek egyik része az örökséggyártásra, másik része pedig az örökség mibenlétének tudományos alapokra helyezett vizsgálatára koncentrált.

Az első csoportba tartozó tevékenységek közé sorolhatók azok a programok, melyek nyomán különböző néprajzi gyűjtemények (tájházak), a néprajzi kutatások révén létrejött kulturális javak (népballadák), a kutatások alapján született reprezentációk (fényképek) és értelmezések (szakkönyvek), online adatbázisok létrehozása történt meg.³⁸ A második csoportba pedig azok a konferenciák és kiadványok sorolhatók, melyek a kulturális örökség és a néprajz tágan értelmezhető viszonyára kérdeznek rá.³⁹

Ezek a tevékenységek 2015-ben kaptak új lendületet, amikor a magyar Földművelésügyi Minisztérium Erdélyben a Kriza János Néprajzi Társaságot bízta meg a Hungarikum törvény⁴⁰ által szabályozott magyar nemzeti értékeket feltáró és értékmegőrző mozgalom beindításával, szakmai felügyeletével és az Erdélyi Értéktár

38 Részletes bemutatását lásd Jakab 2017: 194–203.

39 Ezen törekvések egyik előzményének tekinthetjük a 2013-ban Székelyudvarhelyen, a *Kulturális gyakorlat és reprezentáció* címmel megrendezett vándorkonferenciát, valamint az itt elhangzott előadások anyagából született kötetet (lásd Ilyés–Jakab szerk. 2013).

40 A magyar nemzeti értékekről és hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény, valamint az ezt módosító 2015. évi LXXX. törvény összefogott szövegét lásd az Erdélyi Értéktár oldalán (http://www.kjnt.ro/ertektar/resources/documents/2012_evi_XXX_Hungarikum_torveny.pdf; utolsó ellenőrzés: 2018. január 13.).

létrehozásával.⁴¹ A projekt keretében ugyanis nemcsak a Hungarikum törvény és a nemzeti értékeket gyűjtését célzó mozgalom népszerűsítése, illetve az értékgyűjtés módszertanának széleskörű ismertetésére került sor, hanem elkészült egy, az Erdélyi Értéktárba felterjesztett kulturális javakat bemutató online adatbázis⁴² is. Emellett megrendezésre került két tudományos konferencia, melynek keretében – az épp induló értékgyűjtés apropóján – az előadók a néphagyományok új/idegen (vö. Bíró–Gagy–Péntek szerk. 1987), illetve „egészen új környezetben” történő felhasználásának (vö. Jakab 2017: 196), valamint a teauráció és patrimonizáció kérdéseit járták körül. A két konferencia (*Örökség és megjelenítés. Patrimonizáció, vizualizáció és mindennapi használat*,⁴³ illetve *Érték és közösség. Új utak és kihívások az erdélyi értékkutatásban*⁴⁴) előadásaiból tanulmánykötet született (vö. Jakab–Vajda szerk. 2016), mely az épp kialakuló örökségállító gyakorlat⁴⁵ tudományos alapozását igyekezett elvégezni.

A magyarországi hungarikum mozgalomnak a magyar kisebbségi közösségekre történő kiterjesztésének következtében a hagyományos kultúra megítélése is újabb irányt vett/vesz. Az egyes megyék és települések területén különböző értékmentő, értékőrző és értékgyűjtő kezdeményezések, munkájuk nyomán pedig értéktárak születtek/születnek. Ezek az értéktárak azonban elsősorban nem tudományos, hanem mozgalmi munka eredményei. Ezzel indokolható, hogy az értékfeltáró mozgalomnak beindítása apropóján szükségesnek ítéltük a népi kultúra kutatásának és örökségesítésének az utóbbi évtizedben lezajlott folyamatainak, illetve az értékfeltáró mozgalomnak és ennek a helyi társadalomra és magára a népi kultúrára tett hatásainak a néprajztudomány és az antropológia eszköztárával és fogalmi rendszerével történő vizsgálatát.

A fenti kezdeményezésnek a folytatásaként, különböző irányú leágazásaiként tekinthetők a Társaság által a következő két évben megszervezett konferenciák is. *Az archívumok használatának változó kontextusai* című⁴⁶ egyrészt az archívumok használatával és természetével foglalkozott, másrészt az archívumok és az örökség viszonyára kérdezett rá; az előadások anyagából tanulmánykötet készült (vö. Jakab–Vajda szerk. 2017).

A Székelyföld-konferencia keretében a Társaság *Az örökségesítés új kontextusai. Értéktárolás és értékvédelem a Székelyföldön* címmel⁴⁷ önálló panelt szervezett,

41 *Erdélyi Értéktár. Érték, ami összetart. A külföldi értéktár és értékgyűjtő mozgalom megszervezése és népszerűsítése Erdélyben.* Kriza János Néprajzi Társaság, 2015. április–december. A projekt irányítói: Jakab Albert Zsolt és Vajda András; munkatársak: Ilyés Sándor, Kedves Anett és Nagy Ákos. A projekt azonosító száma: MHPK-1-2015/1-000006. A programot a Bethlen Gábor Alap támogatta. Ehhez lásd még Kedves 2015, Vajda 2016a.

42 <http://www.kjnt.ro/ertektar/>

43 Kolozsvár, 2015. augusztus 18.

44 A KJNT vándorkonferenciája, Sepsiszentgyörgy, 2015. október 9–10., társszervező: Székely Nemzeti Múzeum.

45 A Hungarikum törvényt Sonkoly Gábor is a nemzetiörökség-törvények közé sorolja. A szerző szerint ez a törvény is jól mutatja, hogy „milyen jelentős különbségek lehetnek a kulturális örökség értelmezésében és felhasználásában az identitásépítés különböző szintjein” (Sonkoly 2016: 18).

46 A KJNT vándorkonferenciája, Ottomány, 2016. október 14–15., társszervezők: MTA BTK Néprajztudományi Intézet és Ottományi Kiállítóház.

47 Marosvásárhely, 2017. április 21., társszervező: Sapientia EMTE Marosvásárhelyi Kar, Alkalmazott Társadalomtudományok Tanszék.

mely a székelyföldi értékek témaköréhez elsősorban néprajzi/antropológiai és kultúratudományi szempontból és a történeti perspektívát alkalmazva közelített. Ilyen értelemben a meghatározó kérdések között olyanok szerepeltek, mint: milyen értéktároló/értékgyűjtő/megőrző előzményekkel számolhatunk? Ezek milyen fogalmi keretben és milyen szemlélet mentén szerveződtek? Ezek a törekvések korszakonként milyen célokat szolgáltak? A múltból korszakonként mit és hogyan vettek birtokba?

Végezetül a *Színre vitt örökség. Értelmezések a néprajzi örökség mindennapi használatáról* című⁴⁸ konferencia a magyar népi kultúra megjelenítése és a kulturális örökség viszonyára, valamint az örökséggyártó intézményeknek (pl. múzeumok) a kulturális örökség képzésében, megőrzésében, kutatásában és megjelenítésében játszott szerepére kérdezett rá.

*

Jelen tanulmánykötet az elmúlt évben megrendezett két konferencián elhangzott előadások anyagából született, és arra tesz kísérletet, hogy – jobbra a néprajzi örökség értékeinek kérdésénél maradva – számba vegye azokat a paradigmákat és társadalmi, kulturális, valamint mediális kontextusokat, melyek az elmúlt másfél-két évszázad során meghatározták a magyar néprajzi értékek gyűjtésének, őrzésének/tárolásának, értelmezésének és megjelenítésének, illetve használatának kereteit. Ilyen értelemben a tanulmányok az örökség témaköréhez elsősorban néprajzi/antropológiai és kultúratudományi szempontból közelítenek.

A tanulmányok az örökség-fogalom és örökség-paradigma megközelítéseit, kutatói hagyományát, illetve az örökségesítés társadalmi gyakorlatát (szerkezetek, diskurzusok, társadalmisítás) értelmezik. A hagyomány lokalizálása, etnikai közösséghez és/vagy adott tájhoz rendelése a társadalmi hasznosítás kortárs törekvései közé tartoznak, melyek nyomán a kulturális örökség kérdésköre egyszerre jelent ügyet a társadalmi szereplőknek és kihívást a kutatóknak. Keszeg Vilmos az örökségesítést Európa új eszmetörténeti korszaknyitásaként értelmezi, melyben a népi kultúra hagyományos elemei rekontextualizálódnak. A szerző a népi kultúra és a népi kultúrát ért hatások történetét tekinti át. A hagyományként azonosított népi kultúra funkcióit, kontextualizálásait (folklorizmus és patrimonizáció), a népi kultúrával kapcsolatos magatartásokat (domesztikálás, kivonulás, visszavonulás), valamint az ezeket befolyásoló intézményeket és diskurzusokat elemezte.

Több szerző az örökségképzés lokális és regionális eredményeit, az ökökségesítés mechanizmusait és szereplőit vizsgálja. Furu Árpád korábbi kutatásait folytatta, illetve egészítette ki. Az erdélyi népi inventarizáció és örökségvédelem áttekintése után (Furu 2016) a székelyföldi projekteket rendszerezte. Az 1989 utáni új politikai helyzet lehetőséget biztosított a székelyföldi népi építészeti örökség többirányú (különböző módszertanú, célú és szakmaiságú) felméréseire. A tanulmány a fontosabb Székelyföldet is érintő népi építészeti inventarizációs programokat ismerte-

48 A KJNT vándorkonferenciája, Gyergyószentmiklós, 2017. november 29–30., társszervező: Tarisznyás Márton Múzeum.

ti, bemutatva a kutatócsoportoknak a felmérés során alkalmazott módszertanát is, illetve kitér az egyes programok hasznosulásának értékelésére is. Gagy József két székelyföldi példán keresztül érzékelteti az örökségképzési folyamatokat. Két örökségesítő (a máréfalvi Kovács Piroska és a csíkfalvi Kilyén Domokos) életútjának, szocializációjának, motivációinak és hatásainak vizsgálatával példázza a lokális és regionális kulturális konstrukciók termelődését. A különböző politikai-adminisztratív kontextusok szerepét hangsúlyozva bizonyítja a szerző, hogy azok eltérő módon és eltérő eredményességgel mintázzák az örökségesítés nemzetiesítő tevékenységeit Székelyföld központi és marginalizálódó kistérségeiben. Szabó Á. Töhötöm a Kis-Küküllő menti Bonyha és környéke és a szilágysági Szilágynagyfalu kulturális örökségét és örökségesítési folyamatait kutatta, kiemelve hogy az örökség menedzselése egyrészt az etnicitás eszköze, másrészt az anyagi erőforrások elérésének eszköze is.

A kötet következő tömbje a hagyomány fesztivalizációját, az örökség és ünnep viszonyát, illetve az örökségalkotás mögött rejlő ideológiákat és szándékokat vizsgálja. Tánzos Vilmos egyrészt a csíksomlyói pünkösdszombati búcsú kulturális ökonómiájának változását mutatja be (megváltozott tér-, idő- és rítushasználat, nem vallásos ideológiai jelentések), másrészt a búcsúval kapcsolatos örökségesítési koncepciókat és diskurzusokat elemzi, összefoglalva és szembesítve egymással a búcsúval kapcsolatban ma érvényben lévő örökség-fogalmakat és örökség-ideológiákat. A szerző így világítja meg azt, hogy milyen intézmények milyen érvekkel mondják sajátjuknak ezt a jelentős közösségi eseményt. Pozsony Ferenc annak folyamatát mutatja be, hogy milyen szerepet játszik a kenyér a különböző néphagyományokban és a szakrális életben, s ez a falusi világból származó, onnan kiemelt és újraalkotott (kitalált) hagyomány hogyan változott, etnicizálódott a modern polgári nemzetépítés korától napjainkig. A kenyér etnicizálódása és a nemzet kenyérének ünnepe nem egyedi magyar jelenség, Európa számos országában is évről évre ismétlődő, nyilvános térben zajló tömeges szertartások, örökségesítési gyakorlatok, hatalmi legitimizációs stratégiák erőterében szerveződik. Vincenzo M. Spera az olaszországi szőlőünnep korai, 19. századtól adatolt hagyományhasználati gyakorlatát mutatja be. A fasizmus idején általánosan bevezetett és elfogadtatott ünnep szinte töretlenül megmaradt, a későbbi korok újraértelmezései nyomán egyes helyeken mint borászati-gasztronómiai fesztivál éledt újjá, máshol, főképpen a déli tartományokban, a védőszentek ősszel esedékes ünnepével kötötték össze. Mindkét esetben az ünnep a szőlő- és bortermelés, a helyi kulturális identitás megjelenítésére nyújt alkalmat azáltal, hogy az agrártermelést és a tipikus helyi terményeket mutatja be.

A kötetet záró tömb a kutatói perspektívát érvényesítve kérdez rá az örökség-használatra. Szócs Levente a Gyergyó-vidéki népviseletkutatásnak és a Tarisznyás Márton Múzeum 2006-os népviselet-alapkiállításának egy évtizedes tapasztalatait foglalja össze, azt, hogy a népviselet összegyűjtése és kiállítása mint örökségesítési gyakorlat, illetve a múzeum mint örökségalkotó vállalkozás, milyen szerepet tölt be egy vidék és egy kisváros identitásának megkonstruálására és bemutatására célzó gyakorlatban. A további kérdésfelvetés főként arra fókuszál, hogy melyek voltak azok a felmerülő kérdések, problémák, amelyek átgondolása egy szakmailag és technikai

szempontból is korszerűbb, újabb állandó tárlat megtervezéséhez segítséget nyújthatnak a közeljövőben. Magyar Zoltán a magyar mondakatalogizálás objektív feltételeit taglalja, melyek megléte szükséges a reprezentatív történeti monda archívum, és általa egy reprezentatív katalógus (típus- és motívumindex) összeállításához. Megállapítása szerint a magyar történelem és kultúrtörténeti örökség változatossága, és általa a magyar mondaanyag rendkívüli gazdagsága okán egy ilyen tudományos vállalkozás a magyar folklorisztikában releváns és nemzetközileg is jelentős és mintaadó lehet. Bakos Áron a néprajzi, antropológiai gyűjtések során a kutatók által előállított terepjegyzetek közösségi (kutatók általi) felhasználására, újra- és továbbhasznosítására tesz javaslatot.

Szakirodalom

Bakó Béla

2011 Örökség és történelem közt. In: Horváthné Molnár Katalin – Sciacovelli, Antonio Donato (szerk.): *Határsávok 2009–2010*. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Szombathely–Sopron, 65–75.

Bausinger, Hermann

1983 A folklorizmus fogalmához. *Ethnographia* XCIV. (3) 434–440.

Bendix, Regina F. – Eggert, Aditya – Peselmann, Arnika (eds.)

2012 *Heritage Regimes and the State*. (Göttingen Studies in Cultural Property, 6.) Universitätsverlag Göttingen, Göttingen.

Bíró Zoltán – Gagy József – Péntek János (szerk.)

1987 *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Eco, Umberto

2011 A lista mámore. In: Uó: *Ellenséget alkotni – és más alkalmi írások*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 132–155.

Erdősi Péter – Sonkoly Gábor (szerk.)

2004 *A kulturális örökség*. (Atelier füzetek, 7.) L'Harmattan–Atelier, Budapest.

Furu Árpád

2016 Népi építészeti inventarizációs projektek Erdélyben (1989–2015). In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben*. (Kriza Könyvek, 39.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 59–75.

Gagy József

2004 *Örökített székelykapu. Környezetek, örökség, örökségesítés egy székelyföldi faluban*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

2008 *Örökség és közkapcsolatok (PR)*. Scientia Kiadó, Kolozsvár.

Goda Károly

2004 A kulturális örökség fogalmának megjelenése és alkalmazása Magyarországon. In: Erdősi Péter – Sonkoly Gábor (szerk.): *A kulturális örökség*. (Atelier füzetek, 7.) L'Harmattan–Atelier, Budapest, 493–523.

Gusev, Viktor Evgen'evich

1983 A folklorizmus tipológiája. *Ethnographia* XCIV. (3) 440–442.

György Péter

2005 Minden archívum, minden örökség. *Iskolakultúra* 15. (3) 4–15.

György Péter – Kiss Barbara – Monok István (szerk.)

2005 *Kulturális örökség – társadalmi képzelet*. Országos Széchényi Könyvtár–Akadémiai Kiadó, Budapest.

Hobsbawm, Eric

1983 Introduction: Inventing Traditions. In: Eric Hobsbawm – Terence Ranger (eds.): *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge–New York–New Rochelle–Melbourne–Sydney, 1–14.

1987 Tömeges hagyomány-termelés: Európa 1870–1914. In: Hofer Tamás – Niedermüller Péter (szerk.): *Hagyomány és hagyományalkotás. Tanulmánygyűjtemény*. (Kultúraelmélet és nemzeti kultúrák, 1.) MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 127–197.

Hofer Tamás – Niedermüller Péter (szerk.)

1987 *Hagyomány és hagyományalkotás. Tanulmánygyűjtemény*. (Kultúraelmélet és nemzeti kultúrák, 1.) MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest.

Hulubaş Adına

2015 Direcţii de abordare a patrimoniului cultural imaterial și limitele lor. *Anuar de Lingvistică și Istorie Liteară* LV. 141–150.

Husz Mária

2014 Az örökségkonstrukciók geopolitikai kerete. *Földrajzi Közlemények* 138. (1) 64–73.

Ilyés Sándor – Jakab Albert Zsolt (szerk.)

2013 *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 21. Kulturális gyakorlat és reprezentáció*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

Jakab Albert Zsolt

2017 Néprajzi archívumok új környezetben. Az erdélyi és moldvai magyar kultúra kutatásának és archiválásának kihívásai. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Örökség, archívum és reprezentáció*. (Kriza Könyvek, 40.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 185–222.

Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.)

2016 *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben*. (Kriza Könyvek, 39.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

2017 *Örökség, archívum és reprezentáció.* (Krizsa Könyvek, 40.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

Kirshenblatt-Gimblett, Barbara

2004 Intangible Heritage as Metacultural Production. *Museum International* 56. (1–2) 52–65.

Kedves Anett

2015 Erdélyi Értéktár – érték, ami összetart. *Művelődés* LXVIII. (9) 30–31.

Keszeg Vilmos

2014 Tradition, patrimoine, société, memoire. In: Uő (ed.): *À qui appartient la tradition? Actes du colloque À qui appartient la tradition? À quoi sert-elle? La tradition entre culture, utilisateur et entrepreneur. / The Act of the Symposium Who owns the tradition? What is its purpose? Tradition between culture, user and contractor.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Cluj-Napoca, 7–15.

2015 Nem írunk többet kézzel? Fordulóponthoz érkezett az írás története. (Kérdeztett: Gál László). *Transindex.* 2015. január 22. Elérhetőség: <http://eletmod.transindex.ro/?cikk=24904> (utolsó ellenőrzés: 2018. január 31.).

Keszeg Vilmos – Sütő Linda – Sütőné Gulyás Éva (szerk)

2017 *Torockó–Aranyosszék Kollégium.* Antológia Kiadó, Lakitelek.

Light, Duncan – Dumbraveanu-Andone, Daniela

2004 Örökség és nemzeti identitás kapcsolata Romániában. In: Erdősi Péter – Sonkoly Gábor (szerk.): *A kulturális örökség.* (Atelier füzetek, 7.) L’Harmattan–Atelier, Budapest 157–177.

Mohay Tamás

1997 Hagyomány és hagyományteremtés a csíksomlyói búcsún. In: S. Lackovits Emőke (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében II.* Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Veszprém–Debrecen, 130–148.

Pusztai Bertalan

2007 Identitás, kanonizáció és márkázás a bajai népünnepélyen. In: Pusztai Bertalan – Neill, Martin (szerk.): *Turizmus, fesztiválok és helyi identitás. Halászléfőzés Baján. / Feasts, Tourism and Local Identity. Fish Soup Cooking in Baja, Hungary.* University of Edinburgh – Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Edinburgh–Szeged, 7–24

Pusztai Bertalan – Neill, Martin (szerk.)

2007 *Turizmus, fesztiválok és helyi identitás. Halászléfőzés Baján. / Feasts, Tourism and Local Identity. Fish Soup Cooking in Baja, Hungary.* University of Edinburgh – Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Edinburgh–Szeged.

Sonkoly Gábor

2000 A kulturális örökség fogalmának értelmezési és alkalmazási szintjei. *Regio* 11. (4) 45–66.

- 2005 Örökség és történelem: az emlékezet technikái. *Iskolakultúra* 15. (3) 16–22.
- 2009 Léptékváltás a kulturális örökség kezelésében. *Tabula* 12. (2) 199–209.
- 2016 *Bolyhos tájaink. A kulturális örökség történeti értelmezései*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Tauschek, Markus
- 2011 Reflections on the Metacultural Nature of Intangible Cultural Heritage. *Journal of Ethnology and Folkloristics* 5. (2) 49–64.
- Vajda András
- 2013a Tájházak, falumúzeumok és néprajzi gyűjtemények Maros megyében. *Örökségünk* VII. (4) 20–23.
- 2013b A Maros megyei tájházak, falumúzeumok és néprajzi gyűjtemények jelenkori használata. In: Jakab Albert Zsolt – Ilyés Sándor (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 21. Kulturális gyakorlat és reprezentáció*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 249–282.
- 2015a A népi kultúra használatának módjai és kontextusai a világhálón. In: Jakab Albert Zsolt – Kinda István (szerk.): *Aranykapu. Tanulmányok Pozsony Ferenc tiszteletére*. Kriza János Néprajzi Társaság – Szentendrei Néprajzi Múzeum – Székely Nemzeti Múzeum, Kolozsvár, 173–188.
- 2015b Népi kultúra a világhálón. Használat, kontextus, funkció. *Replika*. (90–91/1–2) 187–211.
- 2016a Értéktár: hagyomány, használat és kontextus. *Művelődés* LXIX. (5) 28–31.
- 2016b Hagyomány, örökség, érték. A hagyomány használatának változó kontextusai. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben*. (Kriza Könyvek, 39.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 21–58.
- 2016c A Maros megyei falumúzeumok és helytörténeti gyűjtemények jelenkori használata. In: Biró A. Zoltán – Bodó Julianna (szerk.): *Helyzetek és változások. Székelyföldi társadalomtudományi kutatások a DOMUS program támogatásával*. Státus Kiadó, Csíkszereda, 200–241.
- 2016d Vitaindító a tájházakról. *Transindex*. április 27. Elérhetőség: <http://welemeny.transindex.ro/?cikk=25920>.
- 2017 Az archívum mint a kulturális emlékezet és az örökségképzés színtere. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Örökség, archívum és reprezentáció*. (Kriza Könyvek, 40.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 11–28.
- Voigt Vilmos
- 1979 A magyarországi folklorizmus jelen szakaszának kutatási problémái. *Ethnographia* XC. (2) 219–236.
- 1987a A folklór és a folklorizmus határai In: Uő (szerk.): *Modern magyar folklorisztikai tanulmányok*. (Folklór és Etnográfia, 34.) Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen, 181–186.
- 1987b A neofolklorizmus fogalmának körülhatárolása. In: Uő (szerk.): *Modern magyar folklorisztikai tanulmányok*. (Folklór és Etnográfia, 34.) Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen, 187–194.

Patrimoniul: etnicitate, identitate regională și teritorialitate

De la descoperirea ei cultura populară a fost utilizată în numeroase ipostaze și abordări. Din secolul al XIX-lea până la mijlocul secolului XX cultura populară a fost considerată drept *tradiție*, care într-adevăr își are rădăcinile în trecut, însă se alimentează din prezent și tot în prezent își manifestă influența. Când această tradiție și-a pierdut legătura cu organizarea vieții cotidiene, doar atunci s-a considerat a fi o tradiție care trebuie protejată și păstrată. Protejarea ei (instituțională) a deprins-o însă din mediul ei original. Noul mediu al tradiției a devenit școala și scena, deci păstrarea tradiției s-a îmbinat radical cu fenomenul folclorismului. În Europa din anii 1970, în Bazinul Carpatic doar din anii 2000 a început un proces de a privi cultura (populară) drept *patrimoniul*. Se pare că această paradigmă persistă și în zilele noastre. Pe teritoriul Bazinului Carpatic odată cu descoperirea valorilor etnografice populare a pornit și valorificarea socială pe scară largă a acestora, ceea ce s-a manifestat conform a două tendințe contradictorii: (1) pe de o parte tradiția locală fusese identificată drept *națională*, drept urmare valorile și tradițiile etnografice descoperite au fost distanțate de comunitățile care le-au creat și le-au folosit, (2) iar pe de altă parte pentru localizarea tradiției s-a efectuat atașarea acesteia la o zonă, o regiune, un grup etnic, o comunitate anume, respectiv identificarea diferențelor regionale.

Patrimony: Ethnicity, Regional Identity and Territoriality

Since its discovery folk culture has been in use according to several approaches. Starting with the 19th century and up to the middle of the 20th century folk culture had been regarded as *tradition*, a tradition rooted in the past, but alimeted by the present, and also manifesting itself in the present. When this tradition lost its relation with the organization of everyday life, only then it was regarded as a tradition that has to be protected and preserved. However, the (institutional) preservation of tradition tore it out from its original environment. The new environment of tradition has become the school or the stage, thus the preservation of tradition was strictly tied to the phenomenon of folklorism. In Europe in the 1970s, in the Hungarian language area only in the 2000s started a process according to which (folk) culture was regarded as *patrimony*. It seems that this paradigm is still reigning. In the Hungarian language area with the discovery of ethnographic values started also the wide social utilization of these, manifested along two contrary tendencies: (1) on the one hand local tradition was identified as *national one*, and as a result the revealed ethnographic values and traditions were moved away from the communities who had created and had used them, (2) on the other hand the localization of tradition was made with its assigning to a certain region, area, ethnic group, community, but also with the identification of regional differences.